https://doi.org/10.3126/irj.v3i2.61814

माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत क्षमता

सुजन सोडारी
sujan.sodari@sac.tu.edu.np
सानोठिमी क्याम्पस, सानोठिमी भक्तपूर

सार

प्रस्तुत आलेख माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमतासँग सम्बन्धित छ । यस अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमताको पहिचान गर्नु र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमताको विश्लेषण गर्नु रहेको छ । यस लेखको तयारीका क्रममा परिमाणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरी अध्ययन पूरा गरिएको छ । कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश भएका शब्दहरू छनोट गरी नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी गरी चार विद्यालयका जम्मा ४० जना विद्यार्थीमा निर्मित प्रश्नावली परीक्षण गरी प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिएको छ । वर्णविन्यासको क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी त्रुटि ह्रस्वमा भन्दा दीर्घमा गरेको पाइयो । चन्द्रविन्दुको प्रयोगमा पनि पनि धेरै त्रुटि गरेको पाइयो । धेरै विद्यार्थीहरूले हलन्तका ठाउँमा अजन्त र अजन्तको ठाउँमा हलन्त प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइयो । नेपाली इतरभाषीभन्दा नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत प्रयोग क्षमता बढी रहेको पाइयो । प्रस्तुत लेखले निर्दिष्ट विषय क्षेत्रमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्न चाहने तथा भाषा शिक्षणको प्रायोगिक क्षेत्रमा सरोकार राख्नेहरूलाई नीतिगत तथा प्रयोगात्मक तहमा सहयोग पुऱ्याउने विश्वास गरिएको छ ।

प्रमुख शब्दावली : *उच्चारण, भाषिक पृष्ठभूमि, भाषिक संरचना, लेखन सिप, वर्णविन्यास, शब्दभण्डार*

Received: 26 October, 2023 Revision Accepted: 25 November, 2023 Published: 12 December, 2023

अध्ययनको पृष्ठभूमि

भाषाको सबैभन्दा पहिलो एकाइ वर्ण भएकाले वर्णको शुद्धताविना शब्द, पद, वाक्यस्तरमा शुद्धता आउन सक्दैन । श्रव्य रूपमा रहेको उच्चार्य वाक् ध्वनिलाई लिपिगत गरी ध्वनिको प्रतीकका रूपमा लिपि चिह्नलाई राखिएको हुन्छ, जसलाई वर्ण वा अक्षर भनिन्छ । लिखित भाषामा वर्ण, मात्रा, चिन्ह आदिलाई लेखाइको नियम अनुसार विधान गर्ने कार्य वर्ण विन्यास हो (खनिया र अधिकारी, २०७६ : पृ. १६४) । वर्णविन्यास भन्नाले वर्णहरूको विन्यास वा वर्णहरूको रखाइक्रम हो । वर्णविन्यासको अभिप्राय वर्ण र लेख्य चिह्नहरूको विन्यास (व्यवस्थित रखाइ) हो (ढकाल र अन्य, २०७५, पृ. ८) । यो लेखाइ सिपअन्तर्गत शुद्धाशुद्धिसँग जोडिएको विषय हो । लेख्य भाषामा वर्णहरूको व्यवस्थित प्रयोगलाई वर्णविन्यास भनिन्छ । यो लेख्य भाषासँग सम्बन्धित शुद्ध, स्पष्ट एवम् स्तरयुक्त लिपि स्वरूप हो । नेपाली भाषामा खण्डीय वर्णअन्तर्गत छ वटा स्वरवर्ण (अ आ इ उ ए ओ) र उनन्तिस वटा व्यञ्जन वर्णहरू (क् ख् ग् घ् ङ् च् छ् ज् झ् ट् ठ् ड् ढ् त् थ् द् ध् न् प् फ् ब् भ् म् य् र् ल् व् स् ह्) पाइन्छन् भने खण्डेतर वर्णअन्तर्गत मात्रा, अनुनासिकता, आघात, सुर, तान, विराम र श्वसन पर्दछन् । यिनीहरूको उपयुक्त प्रयोगसँग वर्णविन्यास सम्बन्धित हुन्छ । वर्णको सम्बन्ध अर्थसँग हुने भएकाले वर्णविन्यासमा त्रुटि हुँदा अर्थमा असर पर्दछ । आफ्नो भावना, विचार वा अभिव्यक्ति सही र स्पष्ट रूपमा प्रकट गर्न लेख्य भाषामा वर्णविन्यास मिलाउनु पर्दछ । वर्णविन्यास भाषाको मानक व्याकरण र शब्दको सार्थकतामा आधारित हुन्छ । नेपाली

भाषामा उच्चारणगत र लेखनगत रूपमा फरक आउने भएकाले त्रुटिहरू धेरै हुने गर्दछन् । वर्णविन्यासअन्तर्गत ह्रस्व-दीर्घ, श, ष, स को प्रयोग, ब-व, व-ओ, य-ए, क्ष-छे, ऋ-रि, ज्ञ/ग्याँ, चन्द्रविन्दु-शिरविन्दु, पदयोग-वियोग, हलन्त-अजन्त, लेख्य चिह्नको प्रयोग, सङ्गति पर्दछन् (खनिया र अधिकारी, २०७६) ।

अशुद्ध शब्दको प्रयोगले अर्थमा विकार आउँछ । कहिलेकाहीँ अभिव्यक्तिमा अनर्थ हुन्छ, कहिले अवाञ्छित अर्थ (भिन्नार्थ, विपरीतार्थ आदि) दिन पुग्दछ । यसरी सबै कुरा मिलाएर लेखिने शुद्ध लेखन नै वर्णविन्यास हो । यसरी विद्यार्थीहरूले मातृभाषा वा दोस्रो भाषा सिक्दा गरेका वर्णविन्यासगत त्रुटि के कस्ता ठाउँमा कसरी गऱ्यो । त्यसको पहिचान गरी सुधार गर्दै लग्ने कुरासँग यो अध्ययन केन्द्रित रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन दोलखा जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा गरिएको एक वर्णविन्यासीय त्रुटिसँग सम्बन्धित विषय रहेको छ ।

अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत आलेखका उद्देश्य विद्यार्थीहरुको वर्णविन्यास क्षमताको पहिचान गर्नु र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमताको विश्लेषण गर्नु रहेको छ ।

अध्ययन विधि

यस लेखको तयारीका क्रममा परिमाणात्मक अनुसन्धान विधिको अनुप्रयोग गरिएको छ । यसमा विश्लेषणात्मक, वर्णनात्मक, व्याख्यात्मक, क्षेत्रीय तथा तुलनात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययनमा प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

प्रतिनिधि नमुना छनोट

यस अध्ययनमा दोलखा जिल्लामा रहेका कालिञ्चोक गा.पा.अन्तर्गत दुईओटा विद्यालय र भिमेश्वर न.पा. अन्तर्गत दुईओटा विद्यालयका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू मध्येबाट भाषिक पृठभूमिका आधारमा प्रत्येक मा.वि. बाट १०/१० जनाका दरले ४० जना विद्यार्थीहरूको छनोट गरिएको छ ।

तथ्याङ्कका स्रोत

नमुना छनोट गरिएका विद्यार्थीहरूलाई अनुच्छेद लेखन, श्रुति लेखन गर्ने जस्ता शीर्षकका प्रश्नहरूको उत्तरपुस्तिकालाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ भने द्वितीयक स्रोत अन्तर्गत वर्णविन्याससम्बन्धी लेखरचना, व्याकरणसम्बन्धी पुस्तकहरू, शब्दकोश, विभिन्न पत्रपत्रिकाहरू, सम्बन्धित विषयका पुस्तकहरू, अनुसन्धान प्रतिवेदन, जर्नलहरू र इन्टरनेटलाई सामग्री स्रोतको रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

नमुनाका रूपमा छनोट भएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूसँग सहभागितामूलक अवलोकन विधिको प्रयोग गरी परीक्षा लिइएको छ । विद्यार्थीहरूको परीक्षा कार्यपश्चात् उत्तरकुञ्जिका तयार पारी ह्रस्व, दीर्घ, पदयोग, पदवियोग, श/ष/स, ब/व, य/ए, शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु, अजन्त, हलन्त वर्णको प्रयोगसम्बन्धी नियमलाई आधार बनाई उत्तरपुस्तिकाहरूको जाँच गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

परिसीमा

प्रस्तुत अध्ययन दोलखा जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा मात्र सीमित रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा कक्षा नौको पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट वर्णविन्यासअन्तर्गत ह्रस्व, दीर्घ, पदयोग, पदवियोग, श, ष, स, ब, व, य, ए, शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु, अजन्त, हलन्तको प्रयोगगत क्षेत्रमा केन्द्रित रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा वर्णविन्याससम्बन्धी क्षमतामा मात्र परिसीमित गरिएको छ ।

सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा

यस लेखलाई व्यवस्थित ढङ्गले प्रयोग गर्न वर्णविन्याससम्बन्धी उचित नियमको उपयोग गरिएको छ । उपयुक्त लेखनमा नेपाली भाषाको वर्णविन्यासगत सैद्धान्तिक नियम र भाषिक प्रयोगलाई आधार बनाई व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । यही सिद्धान्त पक्षलाई आधार मानेर यस अध्ययनले उठाएका विभिन्न समस्यामा केन्द्रित रही त्रुटि पक्षलाई औँल्याउने र तिनको निराकरण गर्नतर्फ लागि परिएको छ । परम्परागत व्याकरणको कतिपय मान्यतालाई अहिलेका प्रचलित कार्यमूलक व्याकरणले छोड्न नसकेको हुँदा पनि तिनै व्याकरणका नियम र सूत्रलाई आधारमानी सिद्धान्त पक्ष निर्धारण गरिएको हो ।

समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमताको स्थिति

समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमताको स्थितिलाई वर्णविन्यासगत क्षेत्रहरूको आधारमा तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका १ *समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत प्रयोगको स्थिति*

जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या (४०)	शुद्ध लेख्ने सङ्ख्या		त्रुटि लेख्ने सङ्ख्या	
वर्णविन्यासका क्षेत्रगत प्रयोग	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
ह्रस्वमात्राको प्रयोग	२६	६५	१४	३५
दीर्घमात्राको प्रयोग	१७	४२	२३	५८
श ,ष र स वर्णको प्रयोग	२५	६२	१५	३८
य र ए वर्णको प्रयोग	२९	७२	११	२८
ब र व वर्णको प्रयोग	२४	६०	१६	४०
पदयोग र पदवियोगको प्रयोग	१९	४७	२१	५३
चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको प्रयोग	१८	४५	२२	५५
हलन्त र अजन्तको प्रयोग	२५	६२	१५	३८
औसत	२५	६२	१५	३८

माथिको तालिकाको आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत क्षमतालाई अध्ययन गर्दा वर्णविन्यासगत क्षेत्रहरू जस्तै दीर्घमात्रा, पदयोग र पदवियोग, ब र व र लेख्यचिह्नको प्रयोगमा विद्यार्थीहरूले औसतभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखियो । औसतमा १५ जना (३८%) विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासगत त्रुटि गरेको पाइयो भने २५ जना (६२%) विद्यार्थीहरूले शुद्ध गरेको पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई आधार मानी विश्लेषण गर्दा समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमता मध्यमभन्दा राम्रो रहेको पाइन्छ ।

वर्णविन्यासीय क्षेत्रगत प्रयोगको स्थिति

कक्षा नौका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको क्षेत्रहरू, दीर्घ, व, पदयोग, पदवियोग, चन्द्रविन्दु र हलन्त रहेको कुरा तथ्याङ्कबाट पुष्टि हुन्छ । यस्ता विभिन्न किसिमका वर्णविन्यासका क्षेत्रगत अशुद्धताहरूलाई विद्यार्थीको सङ्ख्यात्मक प्रतिशताङ्कसँग तथ्याङ्ककृत गरी तुलनात्मक निष्कर्ष निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

ह्रस्वमात्रा प्रयोगको स्थिति : विद्यार्थीहरूले शब्दका विभिन्न ठाउँहरूमा ह्रस्वमात्राको प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

शब्दादिमा ह्रस्व मात्रा प्रयोगको स्थिति : नेपाली भाषामा ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धी आआफ्नै नियमहरू रहेका छन् । विद्यार्थीहरूले ह्रस्वको ठाँउमा धेरै दीर्घ प्रयोग गरेको पाइएको छ । शब्दादिको ह्रस्वमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई तल तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका २ *शब्दादिमा ह्रस्व मात्रा प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			शुद्ध लेखन		
शब्दहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत	शब्दहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत
कीसान	४	१०	किसान	३६	९०

हीमाल	४	१०	हिमाल	३६	९०
त्रीयासी	१२	३०	त्रियासी	२८	७०
कूलो	२४	६०	कुलो	१६	४०
कीताब	८	२०	किताब	३२	८०
औसत	१०	२६		३०	७४

माथिको तालिकाको आधारमा शब्दादिमा ह्रस्व १० जना (२६%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने ३० जना (७४%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शब्दादिमा ह्रस्व लेखन क्षमता उच्च रहेको पाइन्छ ।

शब्द मध्यमा ह्रस्वमात्रा प्रयोगको स्थिति : विद्यार्थीहरूले शब्दादिमा ह्रस्वमा मात्र नभएर शब्दमध्यमा ह्रस्वमा पनि त्रुटि गरेका छन् । विद्यार्थीहरूमा शब्दमध्यमा ह्रस्वसम्बन्धी ज्ञानको अभाव भएर यससम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइन्छ । शब्द मध्यमा ह्रस्व लेखनमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ३ *शब्द मध्यमा ह्रस्वमात्रा प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			शुद्ध लेखन		
शब्दहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत	शब्दहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत
तालीम	१६	४०	तालिम	२४	६०
आधुनीक	२४	६०	आधुनिक	१६	४०
बतीस	१२	३०	बतिस	२८	७०
मानीस	२४	६०	मानिस	१६	४०
पहीचान	८	२०	पहिचान	३२	८०
औसत	१७	४२		२३	५८

माथिको तालिकाको आधारमा शब्द मध्यमा ह्रस्व १७ जना (४२%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २३ जना (५८%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शब्द मध्यमा ह्रस्व लेखन क्षमता मध्यम रहेको पाइन्छ ।

शब्द अन्त्यमा ह्रस्वमात्रा प्रयोगको स्थिति : नेपाली भाषाका शब्दको अन्त्यमा ह्रस्व लेखिनु पर्नेमा दीर्घ लेखिनु यस प्रकारको त्रुटि हो । शब्दान्तमा दीर्घ लेखेर त्रुटि हुन आएका शब्दहरूलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ४ *शब्द अन्त्यमा ह्रस्वमात्रा प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
नाती	१६	४०	नाति	२४	६०
भाई	४	१०	भाइ	३६	९०
आलू	८	२०	आलु	३२	८०
प्रकृती	१६	४०	प्रकृति	२४	६०
वीधी	२०	५०	विधि	२०	५०
औसत	१३	३२		२७	६८

माथिको तालिकाको आधारमा शब्द अन्त्यमा ह्रस्व १३ जना (३२%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २७ जना (६८%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । माथिको तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शब्द अन्त्यमा ह्रस्व लेखन क्षमता (प्रतिशतको आधारमा) उच्च रहेको पाइन्छ ।

दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति : विद्यार्थीहरूले शब्दका विभिन्न ठाउँहरूमा दीर्घ मात्राको प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

शब्दादिमा दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति : विद्यार्थीहरूमा शब्दादिमा दीर्घसम्बन्धी ज्ञानको अभावका कारण धेरै त्रुटि गर्दछन् । शब्दादिमा दीर्घलेखनमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ५ *शब्दादिमा दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			शुद्ध लेखन		
शब्दहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत	शब्दहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत
चित्कार	२८	७०	चीत्कार	१२	३०
सिमा	१६	४०	सीमा	२४	६०
फुल	१६	४०	फूल	२४	६०
जिवन	४	१०	जीवन	३६	९०
शिर्षक	३२	८०	शीर्षक	८	२०
औसत	१९	४८		२१	५२

माथिको तालिकाको आधारमा शब्दादिमा दीर्घ १९ जना (४८%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २१ जना (६८%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शब्दादिमा दीर्घलेखन क्षमता मध्यम रहेको पाइन्छ ।

शब्द मध्यमा दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति : कक्षा नौमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले शब्दमध्यमा दीर्घलेखनमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकाद्वारा देखाइएको छ :

तालिका ६ *शब्द मध्यमा दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
शरिर	३२	८०	शरीर	८	२०
परिक्षा	२६	७०	परीक्षा	१२	३०
नविन	२६	७०	नवीन	१२	३०
प्रतिक्षा	२४	६०	प्रतीक्षा	१६	४०
वर्गिय	२४	६०	वर्गीय	१६	४०
औसत	२७	६८		१३	३२

माथिको तालिकाको आधारमा शब्द मध्यमा दीर्घ २७ जना (६८%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने १३ जना (३२%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शब्द मध्यमा दीर्घलेखन क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ ।

शब्द अन्त्यमा दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति : यस क्षेत्रमा विद्यार्थीहरूले धरै मात्रामा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । विद्यार्थीहरूले शब्द अन्त्यमा दीर्घसम्बन्धी गरेका त्रुटिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ७ *शब्द अन्त्यमा दीर्घमात्रा प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
ओरालि	२४	६०	ओराली	१६	४०
राइ	२८	७०	राई	१२	३०
सासु	२४	६०	सासू	१६	४०
नर्सरि	२०	५०	नर्सरी	२०	५०
ओखति	१६	४०	ओखती	२४	६०
औसत	२२	५६		१८	४४

माथिको तालिकाको आधारमा शब्द अन्त्यमा दीर्घ २२ जना (५६%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने १८ जना (४४%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शब्द अन्त्यमा दीर्घलेखन क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ ।

श, ष र स वर्ण प्रयोगको स्थिति : नेपाली भाषामा बोलचालमा एउटा मात्र 'स' वर्णको प्रयोग हुने भए तापनि वर्णविन्यासको नियमअनुसार भाषाको लिखित रूपमा श, ष वर्णहरू समेत प्रयोग हुन्छन् । उच्चारण स्थानको आधारमा यिनलाई तालुबाट उच्चारण हुनेलाई तालव्य 'श' वर्त्स्यबाट उच्चारण हुनेलाई वर्त्स्य 'स' मूर्धन्यबाट उच्चारण हुनेलाई 'ष' भनिन्छ ।

नेपाली भाषाको लेखनमा प्रयोग गर्नु पर्ने 'श' वर्णको ठाउँमा विद्यार्थीहरूले 'ष' वर्ण लेखेर त्रुटि गर्दछन् त्यसैगरी 'ष' लेख्नुपर्ने स्थानमा 'श' वा 'स' लेखर र 'स' वर्ण लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'श' वा 'ष' वर्ण लेखेर विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गर्दछन् । विद्यार्थीहरूमा श, ष र स वर्णको प्रयोगमा उच्चारणगत भिन्नता, अर्थभेदक अवस्था र कुन प्रसङ्गमा कुन 'स' को प्रयोग कहाँ, कसरी र किन गर्ने भन्ने अभावका कारण यस्तो त्रुटि गर्ने गर्दछन् ।

कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले यस क्षेत्रमा के कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने जस्ता कुराको प्राप्त वस्तुनिष्ट तथ्यको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका ८ *श , ष र स वर्ण प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
श वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
सिक्षण	१६	४०	शिक्षण	२४	६०
सिर्जनसील	७	१९	सिर्जनशील	३३	८१
विस्वास	४	११	विश्वास	३६	८९
सिविर	६	१६	शिविर	३४	८४
औसत	९	२२		३१	७८
ष वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
परिभासा	११	२८	परिभाषा	२९	७२
विसादी	१३	९	विषादी	३७	९१
कृसि	१४	३४	कृषि	२६	६६
पुरुस	१९	४९	पुरुष	२१	५१
औसत	१२	३०		२८	७०
स वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
नर्श	२७	६९	नर्स	१३	३१
बाइस	२९	७३	बाइस	११	२७
शउन	१७	४३	साउन	२३	५७

साहश	२२	५४	साहस	१८	४६
औसत	२४	६०		१६	४०

माथिको तालिकाको आधारमा 'श', 'ष' र 'स' वर्ण क्रमश ९ जना (२३%), १२ जना (३०%) र २४ जना (६०%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने ३१ जना (७७%), २८ जना (७०%) र १६ जना (४०%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् जुन तथ्याङ्कबाट 'श' र 'ष' वर्ण दुवैको प्रयोग क्षमता उच्च रहेको पाइन्छ भने 'स' वर्ण को प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ । औसतमा 'श', 'ष' र 'स' वर्ण १५ जना (३८ %) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २५ जना (६२%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको 'श', 'ष' र 'स' वर्णको प्रयोग क्षमता उच्च रहेको पाइन्छ ।

य र ए वर्ण प्रयोगको स्थिति : नेपाली भाषाको लेखन कार्यमा विद्यार्थीहरूले प्रस्तुत अध्ययनमा 'य' को स्थानमा 'ए' र 'ए' को स्थानमा 'य' लेखी त्रुटि गर्ने गरेको भेटियो । कथ्य नेपाली भाषामा खासै भिन्नता नभए पनि लेख्य रूपमा प्रयोग गर्ने क्रममा 'य' र 'ए' वर्णको प्रयोगमा एक अर्कालाई वैकल्पिक रूपमा प्रयोग गर्नु त्रुटिपूर्ण मानिन्छ । विद्यार्थीहरूले 'य' र 'ए' वर्णको प्रयोगमा गरेको त्रुटिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ९ *य र ए वर्ण प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
'य' वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
रमणीए	२८	६९	रमणीय	१२	३१
विजए	८	१९	ीवजय	३२	८१
पाएल	४	११	पयल	३६	८९
साएद	१२	३०	सायद	२६	७०
एसो	७	१८	यसो	३३	८२
औसत	१२	२९		२८	७१
'ए' वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
यकान्त	११	२८	एकान्त	२९	७२
यकसरो	४	९	एकसरो	३६	९१
यउटा	१४	३४	एउटा	२६	६६
इकता	१०	२४	एकता	३०	७६
यकादशी	१२	३०	एकादशी	२८	७०
औसत	१०	२५		३०	७५

माथिको तालिकाको आधारमा 'य' र 'ए' वर्ण क्रमश १२ जना (२९%) र १० जना (२५%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २८ जना (७१%) र ३० जना (७५%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् जुन तथ्याङ्कबाट 'य' र 'ए' वर्ण दुवैको प्रयोग क्षमता उच्च रहेको पाइन्छ । औसतमा 'य' र 'ए' वर्ण ११ जना (२७%)

विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २९ जना (७३%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको 'य' र 'ए' वर्ण प्रयोग क्षमता उच्च रहेको पाइन्छ ।

ब र व वर्ण प्रयोगको स्थिति : नेपाली शब्दहरू ब र व को प्रयोगमा स्पष्ट रूपमा भिन्नता पाइन्छ भने तत्सम नेपाली शब्दहरूमा चाहिँ अधिकांश रूपमा 'व' लेखिने तर उच्चारण 'ब' हुने शब्द पनि छन् । यसैलाई लेख्य रूपमा प्रस्तुत गर्दा उच्चारणअनुसार ब नै लेखिन्छ । अध्ययनका क्रममा विद्यार्थीले लेखेका उत्तरपुस्तिकालाई गहिरिएर परीक्षण गर्दा विभिन्न त्रुटिहरू गरेको देखिन्छ । यसका प्रयोगको अवस्थालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १० *ब र व वर्ण प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
'ब' वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
वोलाइ	८	१९	बोलाइ	३२	८१
फुटवल	१८	४५	फुटबल	२२	५५
साइवर	१६	४१	साइबर	२४	५९
वाजा	१०	२४	बजा	३०	७६
वेलुका	११	२८	बेलुका	२९	७२
औसत	१२	३१		२८	६९
'व' वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
बिकास	१०	२५	विकास	३०	७५
कबिता	१६	३९	कविता	२४	६१
बसन्त	१८	४४	वसन्त	२२	५६
ऋभाब	२८	६९	ऋभाव	१२	३१
सबार	१९	४८	सवार	२१	५२
औसत	१८	४५		२२	५५

माथिको तालिकाको आधारमा 'ब' र 'व' वर्ण क्रमश १२ जना (३१%) र १८ जना (४५%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २८ जना (६९%) र २२ जना (५५%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् जुन तथ्याङ्कबाट 'ब' वर्णको प्रयोग उच्च र 'व' वर्ण को प्रयोग क्षमता मध्यम रहेको पाइन्छ । औसतमा 'ब' र 'व' वर्ण १५ जना (३८%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने ४९ जना (६२%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको 'ब' र 'व' वर्ण प्रयोग क्षमता मध्यम रहेको पाइन्छ ।

शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु प्रयोगको स्थिति : नेपाली भाषामा प्रयोग गरिने चन्द्रविन्दु (ँ) र शिरविन्दु (ं) उस्ता उस्तै लागे पनि यिनीहरूको प्रयोग छुट्टै किसिमले गर्नुपर्दछ । नाकेश्वर उच्चारित दुबै ठाँउमा चन्द्रविन्दु र पञ्चमा वर्ण (ङ,ञ,ण,न,म) को ठाउँमा शिरविन्दु प्रयोग गरिन्छ । चन्द्रविन्दुको प्रयोग प्रथम पुरुषको क्रियापदमा गरिन्छ । डिकोमाथि चिन्ह नलेखिने स्थितिमा यसको प्रयोग हुन्छ विद्यार्थीहरूले कतिपय

ठाउँमा चन्द्रविन्दु हुनुपर्नेमा शिरविन्दु र शिरविन्दु हुने ठाउँमा चन्द्रविन्दुको प्रयोग गरेको पाइयो । जुन तथ्याङ्कलाई तल तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ११ *शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
शिरविन्दु प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
सँवाद	१८	४५	संवाद	२२	५५
व्श	२०	५१	वंश	२०	४९
सम्रचना	१८	४४	संरचना	२२	५६
सँसार	२६	६६	संसार	१४	३४
सँयोग	१६	४१	संयोग	२४	५९
औसत	२०	५०		२०	५०
चन्द्रविन्दु प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि					
हास	२०	४९	हाँस	२०	५१
क्हा	२२	५५	कहाँ	१८	४५
गउ	२८	६९	गाउँ	१२	३१
हगो	३०	७६	हाँगो	१०	२४
अंजुली	१६	३९	अँजुली	२४	६१
औसत	२३	५८		१७	४२

माथिको तालिकाको आधारमा शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु क्रमश २० जना (५०%) र २३ जना (५८%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २० जना (५०%) र १७ जना (४२%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । जुन तथ्याङ्कबाट शिरविन्दुको प्रयोग क्षमता मध्यम रहेको पाइन्छ भने चन्द्रविन्दुको प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ । औसतमा शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु २२ जना (५४%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने १८ जना (४६%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ ।

पदयोग र पदवियोग प्रयोगको स्थिति : कुनै शब्द वा पदलाई लेख्दा जोड्नुपर्ने र कहीँ छुट्याउनु पर्ने हुन्छ । मौखिक भाषामा शब्दहरूको उच्चारण गर्दा एउटा शब्द र अर्को शब्दलाई छुट्याउने खास किसिमको विश्राम हुन्छ । त्यस्तै लिखित भाषामा एउटा शब्द र अर्को शब्दको सीमाबिच छोडिने अन्तरले विश्रामको प्रतिनिधित्व गर्दछ । एउटा डिकोभित्र शब्दका अंशहरूलाई समेटिनुले पदयोगलाई जनाउँदछ भने अलग डिकोभित्र लेख्नुलाई पदवियोगले जनाउँछ । विद्यार्थीहरूको पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी क्षमतालाई तलको तालिकाद्वारा देखाइएको छ :

तालिका १२ *पदयोग र पदवियोग प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**

पदयोग सम्बन्धी त्रुटि					
घर देखि	१२	२९	घरदेखि	२८	७१
खोला पारि	१२	३१	खोलापारि	२८	६९
गाउँसम्म	८	१९	गाउँसम्म	३२	८१
सह सचिव	२०	५१	सहसचिव	२०	४९
भना भन	२६	६४	भ्नाभन	२४	३६
औसत	१६	३९		२४	६१
पदवियोग सम्बन्धी त्रुटि					
आइपोहाल	२७	६७	आइ पो हाल	१३	३३
भएकोछ	२४	६०	भएको छ	१६	४०
घरकाअगाडि	२०	५१	घरका अगाडि	२०	४९
हुनपुग्छ	३०	७६	हुन पुग्छ	१०	२४
होतनि	३०	७५	हो त नि	१०	२५
छतकामुनि	२४	५९	छतका मुनि	१६	४१
औसत	२६	६५		१४	३५

माथिको तालिकाको आधारमा पदयोग र पदवियोग क्रमशः १६ जना (३९%) र २६ जना (६५%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने २४ जना (६१%) र १४ जना (३५%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् जुन तथ्याङ्कबाट पदयोगको प्रयोग क्षमता मध्यम रहेको पाइन्छ भने पदवियोगको प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ । औसतमा पदयोग र पदवियोग २१ जना (५३%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने १९ जना (४७%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको पदयोग र पदवियोग प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ ।

हलन्त र अजन्त प्रयोगको स्थिति : विद्यार्थीहरूले शब्दमा हलन्त र अजन्त प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ :

हलन्त प्रयोगको स्थिति : अन्त्यमा व्यञ्जन हुने शब्दलाई हलन्त भनिन्छ । हल् भनेको व्यजनवर्ण हो । हल् वर्णको उच्चारण पूरा नभई आधा मात्र हुन्छ । कुनै पनि शब्दको प्रयोगमा अघिल्लो वा बिचको अक्षर हल् छ भने खुट्टा काट्ने चलन छ । विद्यार्थीहरूको हलन्त लेखन क्षमताको अवस्थालाई तलको तालिकामा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १३ *हलन्तको प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
लेख्नुहोस	३३	८३	लेख्नुहोस्	७	१७
भेटछ	२३	५८	भेट्छ	१७	२२
बृहत	२९	७३	बृहत्	११	२७

विद्वान	४९	६१	विद्वान्	१६	३९
सङघर्ष	३०	७६	सङ्घर्ष	१०	२४
औसत	२८	७०		१२	३०

माथिको तालिकाको आधारमा हलन्तको प्रयोग २८ जना (७०%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने १२ जना (३०%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको हलन्तको प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइन्छ ।

अजन्त प्रयोगको स्थिति : अजन्त भनेको स्वर वर्ण हो । नेपाली भाषाका पदयोगमा आउने कतिपय शब्दहरू हलन्त उच्चारण गरे तापनि लेखाइमा अजन्त लेखिन्छ । विद्यार्थीहरूको अजन्त लेखन क्षमताको अवस्थालाई यसरी तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १४ *अजन्त प्रयोगको स्थिति*

त्रुटिपूर्ण लेखन			**शुद्ध लेखन**		
शब्दहरू	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**	**शब्दहरू**	**सङ्ख्या**	**प्रतिशत**
महल्	०	०	महल	४०	१००
भनाभन्	५	१३	भनाभन	३५	८७
औसत्	२	५	औसत	३८	९५
जीवन्	३	८	जीवन	३७	९२
हिमाल्	०	०	हिमाल	४०	१००
औसत	२	५		३८	९५

माथिको तालिकाको आधारमा अजन्तको प्रयोग २ जना (५%) विद्यार्थीले अशुद्ध लेखेका छन् भने ३८ जना (९५%) विद्यार्थीले शुद्ध लेखेका छन् । यस तथ्याङ्कबाट विद्यार्थीहरूको अजन्तको प्रयोग क्षमता उच्च रहेको पाइन्छ ।

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा वर्णविन्यास क्षमताको तुलना

दोलखा जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत चार विद्यालयका २० जना नेपाली भाषी र २० जना नेपाली इतरभाषी (नेवारी भाषी ७ जना, तामाङ भाषी ६ जना, थामी भाषी ५ जना, शेर्पा भाषी १ जना, गुरुङ भाषी १ जना) गरी जम्मा ४० विद्यार्थीहरू प्रस्तुत अध्ययनमा सहभागी थिए । सोही सङ्ख्याका आधारमा यस अध्ययनमा भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषीको वर्णविन्यास क्षमताको तुलना विभिन्न शीर्षकमा छुट्याएर निम्नानुसार विश्लेषण गरिएको छ :

भाषिक पृष्ठभूमिको आधारमा समग्र वर्णविन्यास क्षमताको तुलना

भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा समग्र वर्णविन्यासगत क्षेत्रको तथ्याङ्कलाई तल तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १५ *भाषिक पृष्ठभूमिको आधारमा समग्र वर्णविन्यास क्षमताको तुलना*

	नेपाली भाषी (२०)				**नेपाली इतरभाषी (२०)**			
जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या (४०)	**त्रुटि गर्ने**		**त्रुटि नगर्ने**		**त्रुटि गर्ने**		**त्रुटि नगर्ने**	
वर्णविन्यासका क्षेत्रगत प्रयोग	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र
ह्रस्वमात्रा	६	३०	१४	७०	८	३८	१२	६२
दीर्घमात्रा	१०	५०	१०	५०	१३	६५	७	३५

श ,ष र स वर्ण	९	४३	११	५७	७	३३	१३	६७
य र ए वर्ण	५	२३	१५	७७	७	३३	१३	६७
ब र व वर्ण	६	३०	१४	७०	१०	४८	१०	५२
पदयोग र पदवियोग	९	४३	११	५७	१३	६३	७	३७
चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु	९	४५	११	५५	१३	६५	७	३५
हलन्त र अजन्त	७	३३	१३	६७	९	४३	११	५७
औसत	७	३५	१३	६५	९	४४	११	५७

माथिको तालिका नं. १५ को आधारमा नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरू बिचको वर्णविन्यासगत क्षमतालाई अध्ययन गर्दा वर्णविन्यासगत क्षेत्रहरू जस्तै ह्रस्वमात्रा, दीर्घमात्रा, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु, श , ष र स वर्ण, पदयोग र पदवियोगको प्रयोगमा नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ । समग्र वर्णविन्यासगत क्षेत्रहरूको औसतमा नेपाली भाषी ३५% विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासगत त्रुटि गरेको पाइयो भने नेपाली इतरभाषी ४४% विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासगत त्रुटि गरेको देखिन्छ । यस तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा नेपाली इतरभाषीभन्दा नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमता राम्रो रहेको पाइन्छ ।

ह्रस्वमात्रा प्रयोगको तुलना : नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूको ह्रस्व प्रयोग क्षमतासम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक स्थितिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १६ *ह्रस्वमात्रा प्रयोगको तुलना*

जम्मा	**नेपाली भाषी (२०)**				**नेपाली इतरभाषी (२०)**			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
शब्दादि	५	२३	१५	७७	६	३०	१४	७०
शब्दमध्य	८	४०	१२	६०	१०	४८	१०	५२
शब्दान्त	५	२३	१५	७७	९	४३	११	५७
औसत	६	३०	१४	७०	८	३८	१२	६२

माथिको तालिकामा नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरू बिचको तुलनामा ह्रस्व प्रयोगसम्बन्धी शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तमा शुद्ध लेखन गर्ने नेपाली भाषी क्रमशः ७७, ६०, ७७ प्रतिशत तथा त्रुटि गर्ने क्रमशः २३, ४० र २३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तमा शुद्ध गर्ने नेपाली इतरभाषी क्रमशः ७०, ५२ र ५७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने त्रुटिगर्ने क्रमशः ३०, ४८ र ४३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । समग्रमा ह्रस्व प्रयोगसम्बन्धी औसत नेपाली भाषीहरूको शुद्ध लेखन क्षमता ७० प्रतिशत र त्रुटि ३० प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी औसत नेपाली इतरभाषीहरूको शुद्ध लेखन क्षमता ६२ प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण लेखन ३८ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी दुबैको तुलना गरी निष्कर्षमा पुग्दा नेपाली भाषीभन्दा नेपाली इतरभाषीको त्रुटिगत स्थिति ८ प्रतिशतले बढी रहेको पाइन्छ ।

दीर्घमात्रा प्रयोगको तुलना : नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले दीर्घ प्रयोग सच्चा त्रुटि शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तमा विद्यार्थीहरूले गर्ने गरेका दीर्घ प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक स्थितिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १७ *दीर्घमात्रा प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
शब्दादि	८	४०	१२	६०	११	५५	९	४५

शब्दमध्य	११	५५	९	४५	१६	८०	४	२०
शब्दान्त	१०	५०	१०	५०	१३	६३	७	३७
औसत	१०	५०	१०	५०	१३	६५	७	३५

माथिको तालिकामा नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरू बिचको तुलनामा दीर्घ प्रयोग सम्बन्धी शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तमा शुद्ध लेखन गर्ने नेपाली भाषी क्रमशः ६०, ४५ र ५० प्रतिशत तथा त्रुटि गर्ने क्रमशः ४०, ५५ र ५० प्रतिशत रहको पाइन्छ भने शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तमा शुद्ध लेखन गर्ने नेपाली इतरभाषी क्रमशः ४५, ३० र ३७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने त्रुटि गर्ने क्रमशः ५५, ८० र ६३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । समग्रमा दीर्घ प्रयोगसम्बन्धी औसत नेपाली भाषीहरूको शुद्ध लेखन क्षमता ५० प्रतिशत र त्रुटि ५० प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी औसत नेपाली इतरभाषीहरूको शुद्ध लेखन क्षमता ३५ प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण लेखन ६५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी दुबैको तुलना गरी निष्कर्षमा पुग्दा नेपाली भाषीभन्दा नेपाली इतरभाषीको त्रुटिगत स्थिति १५ प्रतिशतले बढी रहेको पाइन्छ ।

श, ष र स वर्ण प्रयोगको तुलना : प्रस्तुत अध्ययनमा भाषिक पृष्ठभूमिका दृष्टिले श, ष र स वर्णको प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई निम्नलिखित तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १८ *श, ष र स वर्ण प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
श वर्ण	६	२८	१४	७२	७	१८	१३	८२
ष वर्ण	७	३५	१३	६५	५	२५	१५	७५
स वर्ण	१३	६३	७	३७	१२	५८	८	४२
औसत	९	४३	११	५७	७	३३	१३	६७

माथिको तालिकामा नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूबिचको तुलनात्मक स्थिति हेर्दा श, ष र स वर्णको प्रयोगसम्बन्धी शुद्ध लेख्ने नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूले क्रमशः ७२, ६५ र ३७ प्रतिशत तथा त्रुटि गर्ने क्रमशः २८, ३५ र ६३ प्रतिशत पाइन्छ भने श, ष र स वर्णको प्रयोगसम्बन्धी शुद्ध लेख्ने नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरू क्रमशः ८२, ७५ र ४२ प्रतिशत तथा त्रुटि गर्ने क्रमशः १८, २५ र ५८ प्रतिशत पाइन्छ । समग्रमा श, ष र स वर्णको प्रयोगसम्बन्धी औसत नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको शुद्ध लेखन क्षमता ५७ प्रतिशत र त्रुटि गर्ने ४३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने औसत नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूको शुद्ध लेखन क्षमता ६७ प्रतिशत र त्रुटि गर्ने ३३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी दुबैको तुलना गरी निष्कर्षमा पुग्दा नेपाली इतरभाषीभन्दा नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिगत स्थिति १० प्रतिशतले बढी रहेको देखिन्छ ।

ब र व वर्ण प्रयोगको तुलना : नेपाली भाषी विद्यार्थी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले ब र व वर्णको प्रयोगमा गरेको त्रुटिको स्थितिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १९ *ब र व वर्ण प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
ब वर्ण	५	२३	१५	७७	८	४०	१२	६०
व वर्ण	७	३५	१३	६५	११	५५	९	४५
औसत	६	३०	१४	७०	१०	४८	१०	५२

माथिको तालिकामा नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी बिचको तुलनात्मक स्थिति हेर्दा व र ब वर्ण प्रयोगमा त्रुटि गर्ने नेपालीभाषी क्रमशः २३ र ३५ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः ७७ र ६५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै गरी त्रुटि गर्ने नेपाली इतरभाषीतर्फ क्रमशः ४० र ४५ प्रतिशत र शुद्ध लेखन

गर्ने नेपाली इतरभाषी क्रमशः ६० र ४५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ। समग्रमा हेर्दा नेपाली भाषिभन्दा नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले व र ब वर्णको प्रयोगमा १८ प्रतिशत बढीले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

पदयोग र पदवियोग प्रयोगको तुलना : कक्षा नौमा अध्ययनरत नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले पदयोग र पदवियोगको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका २० *पदयोग र पदवियोग प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
पदयोग	७	३५	१३	६५	९	४३	११	५७
पदवियोग	१०	५०	१०	५०	१६	८०	४	२०
औसत	९	४३	११	५७	१३	६३	७	३७

माथिको तालिकामा नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक स्थिति हेर्दा पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू नेपालीभाषीतर्फ क्रमशः ३५ र ५० प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः ६५ र ५० प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूतर्फ त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू क्रमशः ४३ र ८० प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः ५७ र २० प्रतिशत रहेको पाइन्छ। समग्रमा नेपालीभाषीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू ४३ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ५७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ। त्यस्तै गरी समग्रमा नेपाली इतरभाषीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू ६३ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ३७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ। यसरी हेर्दा पदयोग र पदवियोगमा नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले २० प्रतिशत बढीले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोगको तुलना : कक्षा नौमा अध्ययनरत नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २१ *चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
चन्द्रविन्दु	१०	५०	१०	५०	१५	७५	५	२५
शिरविन्दु	९	४३	११	५७	१२	५८	८	४२
औसत	९	४५	११	५५	१३	६५	७	३५

माथिको तालिकामा नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषीबिचको तुलनात्मक स्थिति हेर्दा चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोगमा त्रुटि गर्ने नेपालीभाषी विद्यार्थीहरू क्रमशः ५० र ४३ प्रतिशत तथा शुद्ध लेख्ने क्रमशः ५० र ५७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। त्यस्तै भने नेपाली इतरभाषीतर्फ त्रुटि क्रमशः ७५ र २८ प्रतिशत तथा शुद्ध लेख्ने क्रमशः २५ र ४२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। समग्रमा नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको औसत त्रुटि ४५ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ५५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत ६५ प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने औसत ३५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ। यसरी चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोगमा नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले २० प्रतिशत बढीले त्रुटि गरेको देखिन्छ।

य र ए वर्ण प्रयोगको तुलना : विद्यार्थीहरूले गरेका य र ए वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक स्थितिलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

तालिका २२ *य र ए वर्ण प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	त्रुटि गर्ने	प्रतिशत	त्रुटि नगर्ने	प्रतिशत	त्रुटि गर्ने	प्रतिशत	त्रुटि नगर्ने	प्रतिशत
य वर्ण	५	२५	१५	७५	७	३३	१३	६७
ए वर्ण	४	१८	१६	८२	७	३३	१३	६७

औसत	५	२३	१५	७७	७	३३	१३	६७

माथिको तालिकामा नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक स्थिति हेर्दा य र ए वर्णसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू नेपालीभाषी तर्फ क्रमशः २५ र १८ प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः ७५ र ८२ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूतर्फ त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू क्रमशः ३३ र ३३ प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः ६७ र ६७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । समग्रमा नेपालीभाषीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू २३ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ७७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यस्तै गरी समग्रमा नेपाली इतरभाषीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू ६७ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ३३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा य र ए वर्णमा नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले १० प्रतिशत बढीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

हलन्त र अजन्त प्रयोगको तुलना : विद्यार्थीहरूले गरेका प्रयोग हलन्त र अजन्त प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक स्थितिलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

तालिका २३ *हलन्त र अजन्त प्रयोगको तुलना*

जम्मा	नेपाली भाषी (२०)				नेपाली इतरभाषी (२०)			
त्रुटि क्षेत्र	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि गर्ने**	**प्रतिशत**	**त्रुटि नगर्ने**	**प्रतिशत**
हलन्त	१३	६३	७	३७	१६	७८	४	२२
अजन्त	१	३	३९	९७	२	८	१८	९२
औसत	७	३३	१३	६७	९	४३	११	५७

माथिको तालिकामा नेपालीभाषी र नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक स्थिति हेर्दा हलन्त र अजन्तसम्बन्धी त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू नेपालीभाषी तर्फ क्रमशः ६३ र ३ प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः ३७ र ९७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूतर्फ त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू क्रमश : ७८ र ८ प्रतिशत तथा शुद्ध लेखन गर्ने क्रमशः २२ र ९२ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । समग्रमा नेपालीभाषीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू ३३ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ६७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यस्तै गरी समग्रमा नेपाली इतरभाषीतर्फ त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू ४३ प्रतिशत र शुद्ध लेखन गर्ने ५७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा हलन्त र अजन्तमा नेपालीभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेपालीइतरभाषी विद्यार्थीहरूले १० प्रतिशत बढीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

निष्कर्ष

कक्षा नौमा पढ्ने विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास क्षमताको अध्ययन गर्दा वर्णविन्यासका विविध क्षेत्रमा त्रुटि गरेको पाइयो । समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत क्षमताको अध्ययन गर्दा औसतमा ३८% विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासगत त्रुटि गरेको पाइयो भने ६२% विद्यार्थीहरूले शुद्ध गरेको पाइयो । यस आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत क्षमता मध्यमभन्दा राम्रो रहेको देखिन्छ ।

प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार औसतमा ह्रस्व मात्राको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू ३३% भेटिए भने त्रुटि नगर्ने ६७% भेटिए । जसअन्तर्गत शब्दादि, शब्दमध्य र शब्द अन्त्यमा त्रुटि गर्ने क्रमश २६%, ४२% र ३२% रहेको देखिन्छ । प्रायः विद्यार्थीहरूले ह्रस्वको ठाउँमा दीर्घ लेखेर त्रुटि गरेको भेटियो । यस आधारमा ह्रस्वमात्राको प्रयोग क्षमता उच्च रहेको देखिन्छ ।

दीर्घ मात्राको प्रयोगमा धेरै विद्यार्थीहरूले ह्रस्व मात्राको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको देख्न सकिन्छ । दीर्घ मात्राको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीहरू ५७% रहेका छन् भने त्रुटि नगर्ने ४३% रहेका छन् । जसअन्तर्गत शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दअन्यमा त्रुटि गर्ने क्रमशः ४८%, ६८% र ५६% रहेका छन । यस आधारमा दीर्घ मात्राको प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको तथ्याङ्कबाट देखिएको छ ।

श, ष र स वर्णको प्रयोगमा अधिकांश विद्यार्थीहरूले श र ष को ठाउँमा स प्रयोग गरेको भेटिएको छ । तथ्याङ्कबाट औसतमा श, ष र स प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी ३८% छन् भने नगर्ने ६२% छन् । जसअन्तर्गत श, ष र स मा क्रमशः २३, ३० र ६०% ले त्रुटि गरेको छन् । यस आधारमा श, ष र स वर्णको प्रयोग क्षमता मध्यमभन्दा राम्रो रहेको छ ।

य र ए वर्णमा ए को ठाउँमा य र य को ठाउँमा ए प्रयोग गरेर धेरै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । औसतमा यी दुई वर्णको प्रयोगमा २७% ले त्रुटि गरेका छन् । जसअन्तर्गत य र ए वर्णको प्रयोगमा क्रमशः २९ % र २५% ले त्रुटि गरेका छन् । यस आधारमा दुवै वर्णको प्रयोग क्षमता उच्च रहेको छ ।

ब र व वर्णको प्रयोगमा प्रायः विद्यार्थीहरूले ब वर्ण नै प्रयोग गरेको भेटिएको छ । औसतमा ३८% विद्यार्थीहरूले ब र व वर्णको प्रयोगमा त्रुटि गरेको छन् । जस अन्तर्गत ब र व वर्णमा क्रमश : ३१ र ४५ % विद्यार्थीले त्रुटि गरेको भेटिएको छ । यस आधारमा ब र व वर्णको प्रयोग क्षमता मध्यमभन्दा राम्रो रहेको छ ।

विद्यार्थीहरूले प्रायः शब्दमा चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको ठाउँ एक आपसमा परिवर्तन गर्नाले धेरै त्रुटि गरेका छन् । चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको प्रयोगमा औसतमा ५४% ले त्रुटि गरेको पाइयो भने ४६% त्रुटि नगर्ने छन् । जसअन्तर्गत चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुमा क्रमशः ५८%, र ५०% त्रुटि गरेका छन् । यस आधारमा चन्द्रविन्दु र शिरविन्दुको प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको पाइयो ।

पदयोग र पदवियोगको प्रयोगमा प्रयोगमा औसतमा ५३% ले त्रुटि गरेको पाइयो भने ४७% त्रुटि नगर्ने छन् । जस अन्तर्गत पदयोग र पदवियोगमा क्रमश : ३९%, र ६५% अशुद्ध लेखेका छन् । धेरै विद्यार्थीहरूले पदयोगको ठाउँमा पदवियोग र पदवियोगको ठाउँमा पदयोग प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् । यस आधारमा पदयोग र पदवियोगको प्रयोग क्षमता कमजोर रहेको छ ।

हलन्त र अजन्तको प्रयोगमा औसतमा ३८% ले त्रुटि गरेको पाइयो भने ६२% त्रुटि नगर्ने छन् । जस अन्तर्गत हलन्त र अजन्तमा क्रमश : ७०%, र ४६% रहेको छ । धेरै विद्यार्थीहरूले हलन्तका ठाउँमा अजन्त र अजन्तको ठाउँमा हलन्त प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् । यस आधारमा हलन्त र अजन्तको प्रयोग क्षमता मध्यमभन्दा राम्रो रहेको छ ।

समग्रमा नेपाली भाषी र नेपाली इतरभाषी त्रुटि गर्ने औसत विद्यार्थीहरू ३५% र ४४% र शुद्ध लेखन गर्ने ६५ र ५६% रहेको पाइन्छ । वर्णविन्यासगत क्षेत्रहरू जस्तै ह्रस्वमात्रा, दीर्घमात्रा, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु, श ,ष र स वर्ण, पदयोग र पदवियोगको प्रयोगमा नेपाली इतरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा नेपाली इतरभाषी भन्दा नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यासगत प्रयोग क्षमता बढी रहेको पाइन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

खनिया, बुद्धराज र अधिकारी, रामकुमार (२०७६), *नेपाली भाषा शिक्षणको परिचय* (दो.सं.), काठमाडौँ : जुपिटर प्रिन्टिङ् एन्ड पब्लिसिङ हाउस प्रा.लि.।

ढकाल र अन्य. (२०७५), *अनिवार्य नेपाली,* काठमाडौँ : पिनाकल पब्लिकेशन प्रा.लि. ।

पौडेल, माधवप्रसाद (२०७४), *भाषिक विधा शिक्षण* (दो.सं.), काठमाडौँ : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि.।

भट्टराई, रामप्रसाद, (२०७५), *भाषिक अनुसन्धान विधि परिचय र प्रयोग,* काठमाडौँ : शुभकामना प्रकाशन प्रा.लि.।

सुवेदी, लालानाथ र भट्टराई, बद्रीविशाल (२०७४), *कक्षा सातको नेपाली,* भक्तपुर : नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।